

KUML 1988
-89

KUML¹⁹⁸⁸₋₈₉

KUML¹⁹⁸⁸ -89

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette KUML
til minde om
JOHANNES BRØNDSTED
i hundredåret for hans fødsel
den 5. oktober 1890

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Redaktion: Poul Kjærum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus.

Omslag: Sporer fra ryttergrav i Gantrup

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11/12

Papir: Stora G-print 120 g

Copyright 1990 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>Poul Kjerum</i> : Johannes Brøndsted – et 100 års minde	7
<i>Jørgen Jensen</i> : Arkæologien mellem videnskab og folkelighed	9
Archaeology between science and popularization	14
<i>Steen Hvass</i> : Asken Yggdrasil	15
Yggdrasil. The World Tree	20
<i>Peter Gathercole</i> : Gordon Childe efter 30 år. Forelæsning ved 40 års jubilæet for oprettelsen af Forhistorisk Arkæologisk Institut ved Aarhus Universitet	21
Gordon Childe after thirty years	27
<i>Gert Hougaard Rasmussen</i> : Okkergrave fra ældre stenalder på Djursland	31
Ochre graves from the Early Stone Age on Djursland	40
<i>Pia Bennike og Verner Alexandersen</i> : Fannerup-skelettet. Antropologiske studier	43
Anthropological studies of the Fannerup skeleton from the Early Stone Age	56
<i>Lone og Steen Hvass</i> : Et gravkammer fra enkeltgravskulturen	57
Grave chambers in the single-grave culture	75
<i>Orla Madsen</i> : Gantrup. En enkeltgravshøj med ringrøft og grav med dødehus	77
Gantrup. A mound from the single-grave culture with a circular trench and a grave with a mortuary house	95
<i>Orla Madsen</i> : Grønlund. En høj med kammergrav og andre grave fra bronzealderen	97
A mound with a chamber-grave and other graves from the Bronze Age at Grønlund	117
<i>Erik Jørgensen</i> : Højgård, Avnevig og Måde. Tre syd- og sønderjyske grave fra tiden omkring Kristi fødsel	119
Højgård, Avnevig and Måde. Three graves from Slesvig and Southern Jutland from the time around the birth of Christ	141
<i>Dorthe Kaldal Mikkelsen</i> : To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene med tilhørende bebyggelse	143
Two equestrian graves from the early Roman Iron Age – one with an associated settlement	195
<i>Henrik Jarl Hansen</i> : Dankirke. Jernalderboplads og rigdomscenter. Oversigt over udgravningerne 1965-70	201
Dankirke. Eisenzeitliche Siedlung und Handelszentrum. Übersicht über die Ausgrabungen von 1965-1970	241
<i>Steen Wulff Andersen</i> : Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder	249
Cremation graves from the late Iron Age on Als	285
<i>Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen</i> : Stormandsgård og kirke i Lisbjerg	289
A nobleman's farm and church in Lisbjerg	309
<i>Torben Egebjerg Hansen</i> : Værktøjsfundet fra Dejbjerg. En vikingetidshåndværkers redskaber	311
The implements found at Dejbjerg	323
<i>Nils M. Jensen og Jens Sørensen</i> : Nonnebakkeanlægget i Odense. En ny brik til udforskningen	325
A new clue towards solving the puzzle of the Nonnebakke construction in Odense	333
<i>Hans Krøngård Kvistensen</i> : Spor efter guldsmede fra vikingetiden i Viborg	335
Traces left by goldsmiths in Viking Age Viborg	346
<i>Anne Hedeager Krag</i> : Frankisk-Byzantinsk dragtindflydelse. Tre jyske gravfund fra det 10. årh. e.Kr.	347
Fränkisch-byzantinische Einfluss auf die Tracht des 10. Jhr. n. Chr. Durch Trachtfunde aus drei jütischen Gräbern	358
<i>Gad Rausing</i> : Fanns ren i Skotland under vikingatid?	359
On the question of Reindeer in Scotland in postglacial times	361
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1988 og 89</i>	365

Fanns ren i Skottland under vikingatid?

Af Gad Rausing

I Orkneyinga-Sagans skildring av händelserna år 1159 (Kap. 102) säges uttryckligen att »(Orkney-)jarlarna brukade segla till Caithness (i norra Skottland) för att där jaga kronhjort och vildren i skogarna«. Detta har setts som ett samtida belägg för att vildren levde kvar i Skottland ända in i historisk tid, hur osannolikt detta än kan verka. Men är detta verkligen möjligt? Är sagans påstående sant?

Lawson (1984) anger att rester av ren anträffats på åtminstone 18 olika lokaler i Skottland: på två olika platser på Rousay bland Orkney-öarna, i brochs (stenbyggda fästnings- och bostadstorn från första årtusendet e.Kr.) vid Keiss och vid Yarhouse, båda i Caithness, i Creag nan Uamh-grottorna och i Cill- Trolla broch, båda i Sutherland, vid Tain i Ross-shire och Cromarthy, vid Marlee i Fife, vid Croftamie i Dumbartonshire, vid Jordanhill, vid Queen's Park och vid Raesgill, alla i Lanarkshire, vid Kilmaurs och vid Tarbolton i Ayrshire, vid Craigton i West Lothian, vid Green Craig i Midlothian, vid Middlestotts i Berwickshire och vid Shaw i Dumfriesshire.

De flesta av dessa fynd, om än icke alla, stammar från seneglacial tid och några, som anträffats under morän från den senaste istiden, måste vare interglaciala eller interstadiala. (Kilmaur, Queen's Park och Raesgill.)

Det vid Croftamie funna hornet låg i blå marin lera. Över denna låg en morän tillhörig en jökul i den dal där nu Loch Lomond ligger. Leran, och därmed hornet, är följaktligen seneglacial. De skelettrester vilka anträffades i »rengrottan« på Creag nan Uamh har C14-daterats till 10080 ± 70 B.P. och 8300 ± 90 B.P. Åtminstone det senare är från postglacial tid.

Båda de horn som anträffades på Rousay låg i tidig postglacial torv, liksom hornen från Shaw och från Middlestotts, men från senare tid än denna känner vi inga geologiskt daterbara fynd.

Finnes några fynd av ren i Skottland vilka kan tänkas stamma från senare tider? Fynden från brochs kan, men behöver icke, stamma från den tid då dessa var i bruk, från 900-talet eller 1000-talet. Och även om så skulle vara fallet bevisar de intet, eftersom de kan ha varit, och mest sannolikt var, från Norge importerat råmaterial för tillverkning av kammar.

Men Orkneyingasagans utsago måste väl vara bevis nog? Låt oss betänka vad denna »saga« egentligen är. Den »författades« icke av en man från

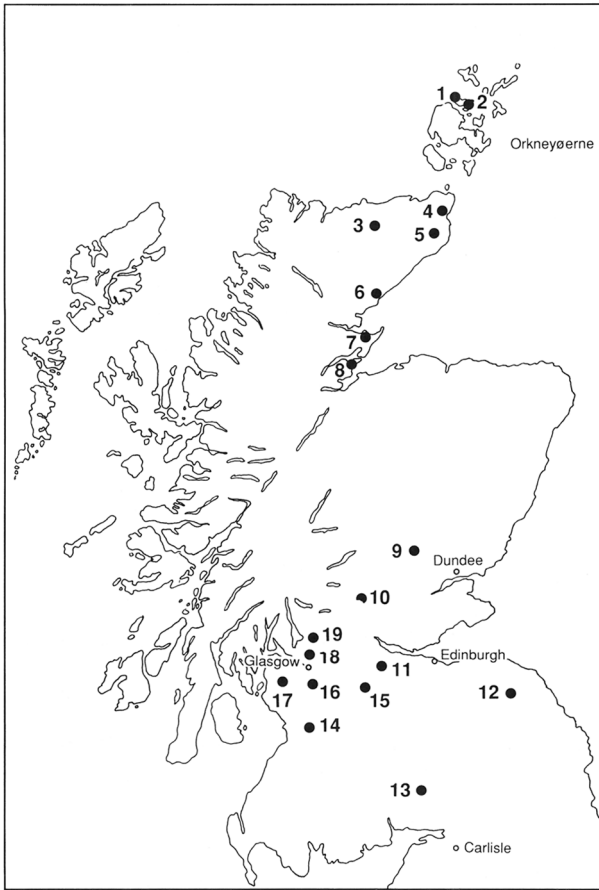

Fig. 1: Fyndplatser i Skottland med rester av ren. 1-2: Rousay, 3: Craigton, 4: Keiss, 5: Yarhouse, 6: Cinn-Trolla, 7: Train, 8: Crom-arthy, 9: Marlee, 10: Creag nan Uamh, 11: Green Craig, 12: Middlestotts, 13: Shaw, 14: Tarbolton, 15: Raesgill, 16: Queen's Park, 17: Kilmours, 18: Jordanhill, 19: Croftamie.

Sites in Scotland with reindeer remains.

öarna utan består av en samling sagor och dikter från Orkney, redigerade av en isländsk bard på Island, någon gång omkring år 1200. Den passage där det säges att jarlarna »jagade kronhjort och ren i Caithness' skogar« präntades icke på norne (Atlantöarnas och Caithness nu utdöda nordiska språk) utan på isländska. Formuleringen kan vara ett semantiskt fel av en Orkney-bard eller av den isländske redaktören, och i så fall nästan säkert av den senare. Hur gick det till?

Den isländske skrivaren var säkerligen mera hemma i norska än i något annat främmande språk. För ett djur som icke fanns på Island och för vilket isländskan icke hade något namn använde han sannolikt det norska namnet. För »ren« skulle han ha skrivit det fornnorska »hran«.

På Island varken fanns, eller finns, rådjur, och under vikingatid och tidig medeltid fanns dessa djur icke heller i Norge. Vår isländske skrivare hade därför säkerligen heller aldrig hört det fornnordiska ordet för rådjur. Och när han hörde det fornengelska ordet för »rådjur«, »rah«, pluralis

»rahn«, antog han att det här rörde sig om ett djur som han visserligen aldrig sett men dock kände från den skandinaviska litteraturen, vildrenen. (Ekwall, p. 82.)

Det förefaller därför mest troligt att Orkney-jarlarna seglade till Caithness för att jaga kronhjort och »rahn«, rådjur, icke »hran«, vildren.

NOT.

Tydligt fanns inget ord för »vildren« i fornengelskan. Öther använde ordet »vildrum« för »vilda hjorta« och »tamra deora« (Ack.pl.) för »tama hjortar«, och använde en norsk term för att definiera vad slags hjortar han menade: »tha deor hi hatad hrasas«, d.v.s. »dessa hjortar kallar de (normmännen) renar«.

LITTERATUR

- Anderson, J.*: Scotland in Pagan Times. Iron Age. 1883.
- Anderson, J.*: Notice of a cave recently discovered at Oban, containing human remains and a refuse-heap of shells and bones of animals, and stone and bone implements. Proc. Soc. Antiq. Scot. 29. pp. 211-230.
- Callender, J.G., Cree, J.E. and Ritchie J.*: Preliminary report on caves containing paleolithic relics, near Inchnadamph. Proc. Soc. Antiq. Scot. 61, pp. 169-172.
- Crawford., B.E.*: Scandinavian Scotland. Leicester, 1987.
- Delair, J.B.*: North of the hippopotamus belt; a brief review of scottish fossil mammals. Mammal Soc. Bul. 31, 1969, pp. 16-21.
- Ekwall, E.*: Studies on English Place-Names. Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademiens Handlingar, Del 42:1 Stockholm, 1936.
- Gregory, J.W. and Currie, E.D.*: The vertebrate fossils from the Glacial and associated Post-Glacial beds of Scotland in the Hunterian Museum, Glasgow University. Monogr. No. 1. Geol. Dept. Hunterian Museum, 1928.
- Henderson, J.*: On reindeer and other mammalian remains from the Pentland Hills. Trans. Edinb. Geol. Soc. 5. 1886. pp. 302-304.
- Hibbert, S.*: On the question of the existence of the reindeer in the twelfth century in Caithness. Edinb. J. Sci. n.s. 5. 1831, pp. 50-52.
- Lawson, T.J.*: Reindeer in the Scottish Quarternary. Quarternary Newsletter No. 42, February 1984.
- Lawson, T.J.*: The 1926-27 excavations of the Creag nan Uamh bone caves, near Inchnadamph, Sutherland. Proc. Soc. Antiq. Scot. III, 1981, pp. 7-20.
- Lund, N. Ed.*: Two Voyagers at the Court of King Alfred. York, 1984.
- Macgregor, M. and Ritchie, J.*: Early glacial remains of reindeer from the Glasgow district. Proc. R. Soc. Edinb. 60. 1940, pp. 322-332.
- Munro, R.*: Notice of the excavation of a crannog at Lochlee, Tarbolton, Ayrshire. Proc. Antiq. Scot. 13. 1879. pp. 175-252.
- Orkneyinga Saga*. The History of the Earls of Orkney. Trans. and with Introduction by H. Palson and P. Edwards. 1978.
- Orkneyinga Saga*. Transl. A. Hjaltalin och G. Gondie. 1873. Reprint 1973.
- Orkneyinga Saga*. Ed. G. Vigfuson, transl. sir G.W. Dasent. Rolls Series, 88, I. 1887, III, 1894.
- Orkneyinga Saga*. Ed. F. Guthmundsson. Islensk Fornrit, XXXIV, Reykjavik, 1965.
- The Orkneyinga Saga*. Ed. A.B. Taylor. 1938.
- Peach, B.N. and Horne, J.*: On a bone cave in the Cambrian lime-stone in Assynt, Sutherlandshire. Rpt. Brit. Ass. 1892. p. 720.
- Peach, B.N. and Horne, J.*: The bone-cave in the valley of Allt nam Uamh (Burn of the Caves), near Inchnadamff, Sutherlandshire. Proc. R. Soc. Edinb. 38, 1917, pp. 327-343.
- Platt, M.I.*: Reindeer antlers from Rousay, Orkney. Proc. Soc. Ant. Scot. 70. 1936. pp. 435-441.
- Reynolds, S.H.*: British Pleistocene Mammalia. Paleontographical Soc. Monogr. 3. 1931. pt. 4. p. 27.
- Richardson, R.*: On the antiquity of man, and the discovery of fossil mammalia in Devonshire and Scotland. Trans. Edinb. Geol. Soc. 5. 1886. pp. 335-349.

- Scouler, J.*: Of the occurrence of the remains of the reindeer in Scotland. *Edinb. New Philos. Journ.* 52. 1852. pp. 135-137.
- Shotton, F.W., Blundell, P.J. and Williams, R.E.G.* Birmingham University Radiocarbon Dates. *Radiocarbon*, 12. 1970. pp. 385-389.
- Simpson, J.*: On reindeer and other mammalian bones discovered by Mr. Macfie of Dreghorn in a rock-fissure at Green Craig, Pentland Hills. *Trans. Edinb. Geol. Soc.* 5. 1886. pp. 294-301.
- Smith, J.A.*: Notice of the horn of a reindeer found in Dumbartonshire. *Edinb. New Philos. Journ.* n.s. 6. 1857. pp. 165-167.
- Smith, J.A.*: Notice of the remains of the reindeer found in Ross-shire, Sutherland and Caithness; with notes on its occurrence throughout Scotland. *Proc. Soc. Antiq. Scot.* 8. 1869. pp. 186-222.
- Stuart, A.J.*: *Pleistocene Vertebrates in the British Isles.* London, 1982.
- Turner, W.*: On human and animal remains found in caves at Oban, Argyllshire. *Proc. Soc. Antiq. Scot.* 29. 1895. pp. 410-438.
- Young, J.*: On a specimen of the lower portion of the horn of the reindeer, now extinct in the British Isles. *Nat. Hist. Soc. Glasg.* 2. 1876. p. 5.
- Young, J. and Craig, R.*: Notes on the occurrence of seeds of freshwater plants and arctic shells, along with the remains of the mammoth and the reindeer, in beds under the boulder clay at Kilmaurs. *Trans. Geol. Soc. Glasg.* 3. 1869. pp. 310-321.

On the Question of Reindeer in Scotland in postglacial times

Gad Rausing

An enigmatic reference in the Orkneyinga saga (Chapter 102) which refers to the events of the year 1159 expressly states that "the Earls (of Orkney) used to go over to Caithness every summer, hunting red deer and reindeer in the woods there". This has been taken to prove that reindeer survived in Scotland well into historical times, no matter how unlikely it seems. But is this possible? Is the statement correct?

A survey by Lawson (1984) has shown that reindeer remains have been found in at least 18 different sites in Scotland: two separate sites on Rousay in the Orkneys, in brochs at Keiss and at Yarhouse in Caithness, in the Creag nan Uamh caves and in the Cill-Trolla Broch, both in Sutherland, at Tain in Ross and Cromathy, at Marlee in Fife, at Croftamie in Dumbartonshire, at Jordanhill, at Queen's Park and at Raesgill, all in Lanarkshire, at Kilmaurs and at Tarbolton in Ayrshire, at Craigton in West Lothian, at Green Craig in Mid-Lothian, at Middlestots in Berwickshire and at Shaw in Dumfriesshire.

Most, if not all, of these finds are late-glacial, although some, having been found under Devensian till, must antedate that glaciation. (Kilmaur, Queen's Park, Raesgill.)

The antler from Croftamie was found in blue marine clay overlain by till deposited by ice that had issued from the valley presently containing Loch Lomond, and should thus be late-glacial, and the material found in the reindeer cave on the Creag nan Uamh has been radiocarbon dated to 10080 \pm 70 B.P. and 8300 \pm 90 B.P. respectively.

However, both the antlers found on Rousay lay in early-postglacial peat, as did those found at Shaw and at Middlestots, and the bone from Creag nan Uamh dating from 8300 B.P. is also clearly postglacial.

Evidently even the youngest finds which can be dated by their geological context belong in the early postglacial period.

But are there any finds of reindeer remains which might indicate that reindeer survived in Scotland until an even later period? The finds from the brochs may, or may not, date from the time of the human occupation of the brochs, at the beginning of the present millenium. Even if they date from the time when the brochs were occupied they prove nothing since they may be, and most likely are, the remains of antlers imported from Norway to serve as raw materials for the manufacture of combs.

But what about the statement in the Orkneyinga Saga?

We must now take the background of the Saga into account. The Orkneyinga Saga was not “written” by an Orkneyman but consists of a compilation of Orkney tales and poems, edited by an Icelander, in Icelandic, sometime around 1200 A.D.

The statement that the Orkney earls “hunted red deer and reindeer in the woods of Caithness” was thus not written down in Norse but in Icelandic. It may have been a semantic mistake by either an Orkney bard or the Icelandic editor, if so almost certainly by the latter. How did it happen?

The Icelandic scribe was undoubtedly more familiar with Norwegian than with any other European language. He would thus probably have used the Norwegian word for an animal which did not occur in Iceland, and for which Icelandic had no term, but which was familiar to every Norwegian, the old Norse word for reindeer, “*hran*”.

But neither are there, or were there ever, any roedeer in Iceland nor were there, at the time, any in Norway, so the scribe would almost certainly not have heard the old Norse word for this animal. When he heard the old English word for roedeer, “*rah*”, plural “*rahn*”, he simply understood it to refer to an animal familiar to him from Norway and from Norwegian literature, reindeer. (Ekwall, p. 82).

The conclusion must be that the Orkney Earls went to Caithness to hunt red deer and “*rahn*”, roedeer, not “*hran*”, reindeer.

NOTE

There was evidently no word for “reindeer” in Old English. In Othere’s account the term “wildrum” is used for “wild deer” and “tamra deora” (ack.pl.) for “tame deer”, with a Norwegian word to specify which kind of deer these were: “*tha deor hi hatad hranas*”, i.e. “these deer they call reindeer”.

Gad Rausing
London